

Həsən Həsənov: “Fransua Mitteran Heydər Əliyevin beynəlxalq aləmdəki nüfuzunu yüksək dəyərləndirirdi”

Bu sayımızda Azərbaycanın tanınmış ictimai-siyasi xadimi Həsən Həsənovla ulu öndər Heydər Əliyev haqqında, geniş oxucu auditoriyasında böyük maraq doğuran söhbətimizin sonuncu, 6-cı hissəsini təqdim edirik.

VI söhbət

– Həsən müəllim, 1988-1993-cü illərdə Azərbaycanda həm hakimiyyət, həm də müxalifət qüvvələri niyə ciddi cəhdle, uzun illər Vətəninə xidmət edən, Qarbağın rıyakarlığı üzündən təqaüdə göndərilən və Kremlin sərt nəzarəti altında Moskvada yaşayan Heydər Əliyevin Bakıya gəlməsinin qarşısını almağa çalışırdılar? O zaman onunla əməkdaşlıq etmək Azərbaycanın xeyrinə olmazdı?

– Qeyd etdiyiniz dövrdə, “hakimiyyət” deyilən iki dövlət strukturundan söhbət gedə bilərdi. Onlardan biri, o zamanlı ölkə prezidenti və onun komandası, digəri isə baş nazir və onunla həmrəy olanlar idi. Bu iki dövlət qurumu arasında Heydər Əliyevlə əməkdaşlıq etmək məsələsində kəskin fikir ayrılığı var idi. Baş nazir olaraq mən Heydər Əliyevin həm Azərbaycana gəlməsinə, həm də onunla əməkdaşlığı ürkədən alqışlayırdım.

Həmin dövrdə Heydər Əliyevin Bakıdan Naxçıvana gəlməsinə təşkil etdim və ulu öndər orada yaşamağa başlayandan sonra onunla gündəlik əlaqə saxlayır və Naxçıvana əlimdən gələn yardımı edirdim. Böyük çətinliklərə də olsa baş nazir səlahiyyətlərindən istifadə edib Naxçıvanla Türkiyə arasında “Ümid” körpüsünün tikintisi məsələsini həll etdim. Əvvəlcə, Moskvada bunun razılığını alıb, sonra isə Türkiyəyə rəsmi səfərim zamanı orada saziş imzaladım və tikinti rəsmiləşdi. Ankaradan qayıdan kimi bu şad xəbəri birinci Heydər Əliyevə çatdırdım. Bundan sonra məhz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə körpünün tikintisi qısa müddətdə başa çatdırıldı. Prezident Ayaz Mütəllibov mənim bu addımlarımın qarşısını almağa nə qədər cəhd göstərsə də, bacarmadı, çünki aciz idi.

O, Heydər Əliyevlə nəinki əməkdaşlıq etmək, heç onun Azərbaycana gəlməsinə istəmir. Niyə? Çünki öz hakimiyyətini itirməkdən qorxurdu. Paradoxs onda oldu ki, Ayaz Mütəllibovun hakimiyyətdən Heydər Əliyev deyil, sıx əməkdaşlıq etdiyi müxalifət uzaqlaşdırdı.

Müxalifət də Heydər Əliyevin Azərbaycana gəlməsinə ona görə istəmir ki, hesab edirdilər o, Bakıda olsa, onların planlaşdırdıqları kimi olmayacaq və hakimiyyətə gələ bilməyəcəklər. Həyat isə göstərdi ki, Heydər Əliyev Azərbaycanda olarkən, müxalifətin hakimiyyətə gəlməsinə heç bir maneçilik törətmədi. Lakin müxalifət qüvvələri o dövrdəki hakimiyyətin sənətsiz idarəçiliyi və yaranan daxili qarşıdurma nəticəsində hakimiyyətə gəlsələr də, qısa müddətdə ölkəni xaos sürükləyərkən, vətəndaş qarşıdurmasına səbəb oldular və Azərbaycanı fəlakətdən qurtarmaq üçün xalqın təkidi ilə özləri Heydər Əliyevi köməyə çağırırdılar.

– Heydər Əliyev 1993-cü ildə hakimiyyətə gəlməsəydi, Azərbaycanın taleyi necə olardı?

– Yaranmış gərginlik arta və nəticəsi acınacaqlı, hətta xalqımız üçün çox faciəvi ola bilərdi. Daxildə parçalanma daha da sürətlənmişdi. Vətəndaş müharibəsi geniş miqyas ala bilərdi. Sonralar, Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışını parlamentdə müzakirə edib, o günü bayram elan etmək istəyəndə, bəziləri deyirdi ki, “nə üçün biz onun qayıdış tarixini Qurtuluş Günü kimi qeyd etməliyik? Biz nədən qurtulmuşuq?” Onda mən parlamentdə çıxış etdim və bu gündün nə üçün bayram kimi qeyd edilməsini şərtləndirən 25-dən çox səbəb göstərdim. Heydər Əliyev gəlməsəydi, bəlkə də Azərbaycanı danışıq-saxlaq vəziyyətində nəse qalardı. Sonra belə bir ölkəni dünya normal dövlət kimi qəbul edərdimi? Çətin...

larda amansızlıqla deportasiya edəndə Kremldə Qorbaçov hakimiyyəti onlara himayəçilik edirdi. Ona görə də 1990-cı il yanvarın 8-də Azərbaycan KP MK-nin respublika toplantısındaki çıxışım zamanı Moskva və Azərbaycan rəhbərliyini kəskin tənqid etdim. Bu hadisələrdən bir müddət sonra Moskvanın Bakıdakı nümayəndəsi olan Polyaniçko mənə dedi: – “Sənin diktafona yazılmış çıxışını Sov.İKP MK Siyasi Bürosunda dinləyiblər”. Onlar belə düşünürdülər ki, mən tez-bazar səfir göndərüb, Bakıdan uzaqlaşdırırsınlar. Lakin müzakirələr zamanı həmin dövrdə SSRİ-nin Xarici İşlər naziri olan Eduard Şevnadze deyib ki, “Mən Həsən Həsənovu azdan-çoxdan tanıyıram. O, Azərbaycanın bu vəziyyətində səfir getməyəcək”. Gürcü siyasi xadim düz demişdi. Mən ölkənin o zamanlı vəziyyətində kənarında hansısa vəzifəyə görə Azərbaycandan qətiyyənlən getməzdim.

– Həsən müəllim, 1993-cü ildə Siz artıq Heydər Əliyevin sərəncamı ilə o dövr üçün məsul vəzifəyə – Xarici İşlər naziri təyin olundunuz. Dövlətimiz üçün mühüm strateji bir sahəyə Həsən Həsənovun təyin olunması, şübhəsiz, böyük etimad və etibar idi. Heydər Əliyevin etimadını qazanmaq isə asan məsələ deyildi. Bu ödənin illərin aktivliyi idi, yoxsa, sadəcə, ulu öndərin Sizin potensialınıza olan inamının nəticəsi idi? Bir də niyə başqa vəzifə yox, məhz Xarici İşlər naziri?

– Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıdanda müstəqil Azərbaycanın BMT-dəki səlahiyyətli nümayəndəsi idim və ölkəmizin Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğalın qarşısını almaq üçün diplomatik cəhdə çalışırdım. Yəqin sizə məlumdur ki, həmin dövrdə biz o mötəbər qurumda hansı çətinliklərlə Azərbaycanın xeyrinə qətnamələrin və bəyanatların qəbul edilməsinə nail olduq. Çox güman, həm bu vəziyyət, həm də əvvəldən Heydər Əliyevlə məlum olan təcrübəm Xarici İşlər naziri təyinatında əsas rol oynadı.

Əvvəldə qeyd etmişdim ki, Heydər Əliyev mənə Azərbaycan KP MK-nin tikinti şöbəsinə, o zamanlar “ziyalılar rayonu” sayılan 26 Bakı Komissarı (indiki Səbail) rayonuna rəhbər təyin etdi. Az bir müddətdən sonra daha məsul vəzifəyə – o zaman “fəhlə şəhəri” kimi tanınan Sumqayıta, bundan sonra isə çox müəkkəb vəziyyətdə olan Gəncə şəhərinə rəhbər göndərdi. Heydər Əliyev bu vəzifələrdən sonra mənə Mərkəzi Komitədə ideoloji katib vəzifəsinə təyin edəndə də ideoloji sahədə təcrübəm yox idi. Amma inandı, etibar etdi, mən də işlədim, etimadını doğrultdum, razı qaldı.

Diplomat olmağımın isə məxsusi tarixçəsi var. Hələ Azərbaycan KP MK-nin katibi olanda Moskva səfir olmaq imkanlarımı araşdırırdım. 1985-ci ildə bu məqsədlə mənə SSRİ nümayəndə heyətinin başçısı təyin edib Laos və Vyetnam əzəm etdilər. Bu ölkələrdə SSRİ ilə onlar arasında əlaqələrin qurulması ilə bağlı danışıqlar aparırdım. Qayıdanda Sov.İKP Mərkəzi Komitəsinə hesabat verdim. Səfərlərimin yekunundan razı qaldıqları üçün səfir göndərilməyə həll olunmağa yaxınlaşdı. Bir müddətdən sonra Kamran Bağirov mənə dedi: – Həsən, sənin səfir təyinatını baş tutmadı.

Soruşdum: – Səbəbi nə oldu?

Dedi: – Səbəbi, həmin məsələ, sənin millətçi mövqeyin.

...Erməni separatizmi qızıqanda və onlar Qarabağda yaşayan ermənilərin müstəqilliyi iddiası ilə çıxış edəndə, yarım milyondan çox azərbaycanlı Qərbi Azərbaycandan zorla, bəzi hal-

etmişdi. Bu, rəsmi dövlət tədbiri idi və bilavasitə Fransa prezidentinin dəvəti ilə gerçəkləşmişdi.

O vaxt Heydər Əliyev ölkənin düşüdü vəziyyətdən çıxış edərək Azərbaycanı olduğu kimi dünyaya göstərmək, problemlərini, ölkəmizə qarşı təcavüzü beynəlxalq aləmə çatdırmaq istəyirdi. Bu kimi səfərlərin əsas məraimi Azərbaycanın real vəziyyətini beynəlxalq aləmə çatdırmaq idi. Ölkəmizin buna böyük ehtiyacı var idi. Heydər Əliyev də bunu hamıdan yaxşı və çox inandırıcı şəkildə edə bilirdi.

İndi Fransa prezidenti Makronu tənqid edən çoxdur, amma biri durub ona demir ki, ay Emmanuel Makron, Mitteran belə başlamamışdı. Mitteranın da ətrafı ermənilərlə dolu idi. Amma Mitteran, dediyim kimi, ağıllı, dünya siyasətinin incalıklarini bilən, ölkəmizin milli maraqlarına sədəqətlə xidmət edən, dünyanın qəbul etdiyi böyük siyasətçi, dövlət xadimi idi. Mitteran ilə Makronun Azərbaycanı olan münasibətlərində fərqi əsasını bu amillər şükl edir.

Doğrudur, ötən əsrin 90-cı illərində BMT Ermənistanın işğalçı dayandırması və Azərbaycanın ərazilərini dərhal və qeyd-şərtsiz tərk etməsi ilə bağlı məlum dövr qətnaməni qəbul edəndə Fransa daim istəyirdi ki, buna necə maneə olsun, amma bacarmırdı. Bəzi məsələlərdə istəklərinə nail olurdu. Məsələn, BMT Təhlükəsizlik Şurasının daimi üzvü olduğuna görə Fransa “Ermənistanın təcavüzü” sözünün qətnaməyə salınmamasını qarşısını ala bilirdi. Buna baxmayaraq, biz BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının sənədlərində Ermənistanın real təcavüz hadisəsində rolunun qeyd olunmasına nail olurduq.

– 1995-ci ilin martında dövlət çevrilişinə cəhd zamanı Prezident Heydər Əliyev Kopenhagədə idi və hadisələr başlayan kimi dərhal təyyarə ilə Bakıya qayıtdı. Əlbəttə, siz də həmin təyyarədə olmusunuz. Mən sonradan istintaq materialları ilə tanış olanda öyrəndim ki, çevriliş planında Prezidentin təyyarəsini vurmağa da olub. İnanmıram ki, Heydər Əliyevə bu haqda əvvəcdən məlumat verilməsin. Ulu öndər özünü belə təhlükəli vəziyyətlərdə necə aparırdı?

– Sizdən fərqli olaraq, mən istintaq materialları ilə tanış deyiləm. Ancaq həmin hadisəni yaxşı xatırlayıram. Biz Kopenhagədə keçirilən sosial tərəqqi naminə yüksək səviyyədə ümumdünya görüşündə olanda Heydər Əliyev məlumat verdilər ki, Azərbaycanda, xüsusilə Bakıda vəziyyət çox gərgindir. Ulu öndər dərhal qərar verdi ki, tədbiri yarımçıq qoyub qayıtmalıyıq. Amma təyyarəmiz birbaşa Bakıya deyil, İstambulda eniş etdi.

Bakıdan Heydər Əliyevə onun təyyarəsinin vurulacağı barədə məlumat vermişdilər. Lakin o, bu barədə mənə ümumi şəkildə məlumat verdi və fikrim soruşdu. Bu məlumatı çatdırandan kim olduğunu bildirdim və sadəcə soruşdum: “Bunları Siza deyinin səmimiyyətinə tam inanırsınız?” Sualımı Heydər Əliyev cavab kimi dəyərləndirdi. Bunun səhəri günü, sübh təzədən Heydər Əliyev göstəriş verdi ki, Bakıya uçuruq. Yola düşdük. Bakıya yaxınlaşanda təyyarəmizi bizim Hərbi Hava Qüvvələrinə məxsus qırıcı təyyarələr müşayiət etdilər və şəhəri dövrə vurub əlavə uçuş etdik. Nəhayət, təyyarəmiz sağ-salamat eniş etdi. Səhəri gün Heydər Əliyev mənə telefon açdı və dedi: “Həsən, bilirsən də, dünən o dünyalıq olacaqdıq?” Dedi: “Necə bəyəm?”. Dedi: “Bəs təyyarəmizi vurmaq planı varmı, amma baş tutmayıb”.

Baxın, o bilə-bilə ki, təyyarəni vura bilərlər, yenə qorxmadan, çəkinmədən Bakıya qayıtmaq qərarından dönmədi. Əlbəttə, buna böyük cəsarət, hər şeyin yaxşı nəticələnenəyinə daxil inam, iradə lazımdır.

Həmin əfəfədə Heydər Əliyevi Pakistana dəvət etdilər. İslamabadda böyük beynəlxalq tədbir keçirilirdi. Mənə telefon açıb dedi: “Həsən, mən gedə bilməyəcəyəm, sən tək get”. Müəyyən tövsiyələrini də verdi və tapşırırdı ki, onun təyyarəsi ilə gedim. Orada mən Suleyman Dəmirəllə, Pakistanın Prezidenti ilə görüşdüm və vəziyyəti ətrafı onlara söylədim. Onlar İslamabaddan Azərbaycana və Heydər Əliyevi dəstəkləyən bəyanatlar verdilər.

– Həsən müəllim, son olaraq Heydər Əliyevlə bağlı bir maraqlı xatirə danışmağınız da oxucularımıza qənimət olardı.

– 30 il yaxından tanıdığım, bu illərin əksər hissəsini yanında çalışdığım Heydər Əliyev kimi bir şəxsiyyətlə bağlı xatirələrim sonsuzdur. İndi yazıçı-jurnalist Elmira Axundova ilə məhz Heydər Əliyevlə bağlı xatirələrimi yazıb kitab şəklinə nəşr etməyə hazırlaşıyıq. Onlardan birini danışa bilərəm...

1983-cü ildə məzuniyyətə çıxdım və Çexoslovakiyaya istirahətə getmək məqsədilə Moskvaya yola düşdüm. O zaman yüksək vəzifəli məmurlara xarici ölkələrə, əlbəttə sosialist ölkələrinə, istirahətə getməyə şərait yaradılmışdı. Həmin günün səhəri Heydər Əliyevin doğum gününə, həm də 60 illik yubileyinə – 10 maya düşmüşdü. Axşam Moskvada təyyarədən düşəndə qəzetdə oxudum ki, Heydər Əliyevə ikinci “Sosialist Əməyi Qəhrəmanı” qızıl medalını veriblər. Köməkçisinə zəng vurub soruşdum ki, Heydər Əliyev işdədir? Dedi: “Əlbəttə”. Dedi: “İstəyirəm gəlib Heydər Əliyevə qənimət edim”. Dedi: “Qoy özümdən öyrənim”. Bir neçə dəqiqədən sonra zəng vurdu: “Heydər Əliyev qayıdı, səhər saat 9-da burda olsun”.

Səhər 9-da artıq onun qəbul otağında idim və gördüm ki, yavaş-yavaş qəbul otağı adamlarla dolmağa başlayır. Hamı onu təbrik etməyə gəlirdi. Biri çıxırdı, o biri girirdi. Düz axşam saat 12-nin yarısına qədər. Heydər Əliyev də köməkçisinə deyib ki, Həsənə söylə heç yerə getməsin. Arada köməkçisindən soruşurdu, “Həsən burdadır”, deyirdi “burdadır”. Deyirdi, “getməsin”. Demək istədiyim odur ki, səhər saat 9-dan axşam saat 11:30-a qədər arı-arası kəsilmədən onu təbrikə gəlirdilər. Həm də kimlər? Xarici ölkələrin səfirləri, başqa respublikaların daimi nümayəndələri, nazirlər, alimlər, ziyalılar... Təbrik gələnlərin böyük axını davam edirdi və Azərbaycandan bunun şahidi olan yeganə adam mən idim. Gece saat 12-nin yarısına axın dayandı və mən, nəhayət, içəri keçdim. Kabinet gül dəstələri ilə dolu idi. Heydər Əliyevin əhvalı çox yaxşı idi. Məhrəban bir tərzdə dedi: “Necədir, Həsən? Görürsən də? Nəzərə al ki, bunu səndən başqa heç kim görməyib”.

Heydər Əliyevi ürkədən təbrik etdim, eyni zamanda gün ərzində qəbul otağında onun haqqında eşitdiklərim və orada müşahidə etdiklərim haqqında danışdım. Çox gec idi, amma həmişəki kimi Heydər Əliyevdə heç bir yorğunluq hiss olunmurdu. İkimizin də ovqatı çox yaxşı idi və getməyə heç tələsmirdik. Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətə necə başladığını, bu yoldakı maneələri, çətinlikləri xatırlayırdıq... Elə bu söhbət zamanı Heydər Əliyevə xatırlatdım ki, ikinci ulduz münasibətində Azərbaycanda onun abidəsi ucaldılacaq. O, əvvəlcə söhbətdən yayınmaq istədi və hələ bu barədə düşünmədiyini dedi. Lakin gece vaxtı olduğundan artıq telefonlar susmuşdu, abidənin müəllifi və qoyulacağı yer haqqında fikir mübadiləsi etmək üçün imkanımız vardı.

Onu da deyim ki, o vaxt SSRİ-də açıqlanmayan bir qayda vardı – müqafatlar arasındakı fasilə beş ildən az olmamalı idi. Bu qayda nadir hallarda pozulardı. Heydər Əliyev birinci qəhrəman ulduzunu 1979-cu ilin avqustunda, Azərbaycanda MK-nin birinci katibi kimi fəaliyyətinin 10 illik yubileyi münasibətində, Azərbaycan KP MK-nin avqust plenumunun keçirildiyi gün almışdı. Cəmi üç il yarım keçəndən sonra yenə SSRİ-nin ən yüksək mükafatına layiq görülmüşdü...

P.S: Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin son dəracə zəngin və mənalı ömrünün bəzi epizodlarını maraqlı və səmimi söhbətlərlə oxucularımıza çatdırdığına görə Həsən müəllimə redaksiyamızın adından minnətdarlığımızı bildirdik. Amma razılaşdıq ki, bu mövzuda söhbətlərimizi bundan sonra da davam etdirək.

Söhbəti qələmə aldı: İLQAR RÜSTƏMOV, “Xalq qəzeti”